

Բերանային արտաքին գործոց պաշտօնեան է՝ հաւանութիւն տուած է . որպէս զի Արապական ծովաստանի շրջաններուն գործոյն նկատմամբ Անգղիոյ և Ամերիկայի Սիւրբիտա Կաշանդաց մէջ տեղի ունեցած հին պէճը Սիւրբիտա վեհապալատի պաշտօնէր միջնորդական դատարանին յանձնուի :

Այս հաւանութիւնը հաշտութիւն և բարեկամական զգացման փոխադարձ ապացոյց մի կը համարուի 'ի մէջ Սիւրբիտայի և Անգղիոյ կառավարութեան , ինչպէս նաև 'ի մէջ Անգղիոյ և Ամերիկայի հասարակարգութեան , ուստի աշխարհիս խաղաղութեան ապահովութեանը համար՝ փափաքելի է որ հիմնաւոր ըլլայ յիշեալ լուրը :

Դանուբեան նահանգներէն հասած լուրերը ամենին օգտակար չեն . քանզի կրճատուցանեն թէ ստուերի ներքեւ մեծ գործունէութեամբ պատրաստութիւններ կը ըլլան՝ խոսովութիւններ յարուցանելու համար Պոլսի զորքերէն , Սերիկայի և ուրիշ նահանգաց մէջ 'ի քիստ (ձուրքաստանի) , Պոլսի քիւնէն կը գրեն թէ , Սիւրբիտայի ընկերութիւնը Սիւրբիտայի անշարժ ստացուածքը ծախու առեր է ուր պիտի կեդրոնացնեն զհիմը իւր գործունէութեան , որոց նպատակը (ձուրքաստանի) մէջ խոսովութիւն յարուցանել է : Արապական շրջանի նաև թէ Արապական իւր երկու որդիովքը գարնան սկիզբը Պոլսի քիւնէն պիտի գառուի : Այս լուրերը քիչ մը չափազանցութեամբ գրուած կերևին մեզ , բայց և այնպէս կը լսեմք թէ Բարձրագոյն Դուռը իւր սովորական խոհմութեամբ , հարկաւոր միջոցները և զգուշութիւնները 'ի գործ դնելու վերայ է ամեն պատահական խոսովութեանց առաջքը առնելու համար :

Փարիզի Սոնիթէօր տիւ Սուր օրացոյցն Հոկտեմբերի 15 թուոյն մէջ հետեւեալ կը կարդամք .

«Օսմանեան կայսերութեան համար ամենէն հարկաւոր բարեկարգութիւններէն մէկը՝ հասարակաց կրթութիւնն է . վասն զի անհրաժեշտ հարկ կայսիշեալ կառավարութեան վերայ պարկեշտ և լուսաւորեալ պաշտօնատարներ պատրաստել . որոնք կարող ըլլան յաստատանք զգալաւոր քաղաքացիներ մեծ գործը , որ օգտաւորաբար Սուլթանին անխնայ ջանքի նպատակն է : Աստի Ալաթա սէրայի Օսմանեան կայսերական զարդոյն հիմնադրութիւնը՝ այս նոր կացութեան պահանջները կը պատասխանէ : Քանզի այս զարդոյն մէջ ընդունուած պատանիները այնպիսի

կոսը իւր ազգասիրութեամբն ու խոհական կենցաղագիտութեամբն ազգային բարոյական և մտաւորական յառաջդիմութեան հզօր առաջնորդ մը պիտի լինէր :

Ս. Կաթուղիկոս առօր փառօք Լեւոնտիս գնաց , բայց . . . անկէ ետեւ տուր լուրեր մի պատեց . . . : Լրագրիւնները հաղել հաղ իւր անունը կը յիշատակին , ազգասիրութեամբ ամառը յոյսը 'ի գերեւ ելաւ , վեհապալատ կաթուղիկոսը չպատասխանեց ազգին իւր վրայ ունեցած անկեղծութեան և վստահութեան :

Հիմա ամեն Հայու անկողնէն արդի Գէորգ վեհապալատ կաթուղիկոսին վրայ դարձուած է , որուն համար ազգային լրագրիւր լրեւ ազգասէր , կենցաղագէտ և ժիր հովիւ կը հրատարակեն :

Մեծ ուրախութեամբ կարդացինք արգարե ազգային լրագրաց մէջ թէ «վեհապալատ կաթուղիկոսը Լեւոնտիս հասնելէ 'ի վեր Ռուսական խորհուրդը հաստատուել է , որուն նպատակն է Ս. Լեւոնտիս Ռուսականին և թուրք Ռուսականին մէջ գտնուած ազգային զարգացման բարեկարգութեան և յառաջդիմութեան հոգ տանել , և հարկաւոր եղած տեղուանքը թէ՛ տղոց և թէ՛ աղջկանց համար վարժարաններ բանալ » . և այլն . (Արշ. Արարատեան , թիւ 815) :

Այսպիսի ազգագոյտ ձեռնարկութիւն մի , ինչպէս նաև Մասիսի հրատարակութեանց համեմատ միւր վեհապալատի գէպ 'ի Բլթրդուրի ըրած ճամբորդութեան տոթիւ ամեն զինքը զինուորորդ Հայկազն ժողովրդեան տուած յորդորները , ուսմանը և դպրատունները տուած տանելու համար զիրենք քաջալերելը , ասոնք ամենքն ալ մէկմէկ առհաստատեցան թէ՛ միւր վեհապալատ հայրն ու կաթուղիկոսը արդի դարուն ոգին ըմբռնած է , և մեզի մեծ յոյսեր կուտայ ազգին օգտին համար ընելիք ապագայ բարեքերներուն համար . ուստի պիտի սպասենք , անհրաժեշտ և անկեղծ պիտի սպասենք . . . :

Հիմա որ համառօտ կերպով զարգացար մը տունը մեր

սի ուսմանը պիտի առնուի , որով կարող պիտի ըլլան օգտակար հանգիստեալ իրենց երկրին , և ազգու կերպիւ տարածել զգալաւորները , ցեղերու միատեղութեան և քաղաքացիին հաստատութեան 'ի մէջ թուր հայրենակցաց Օսմանեան կայսերութեան , Ռուսաց տեսչութիւնը և դատարանութեանց մէկ մասը Վաղդիայի դիտակական անձանց յանձնուեցան . ուրոնք միւր զարդակական հաստատութեանց բարեկարգութիւնը , կանոնները և մեթոտները պիտի մուծանեն Սուլթանիէ զարդոյն մէջ . որ Բերայի դատարան և Իսկիւտարի , Վոսթրի և Սէրայ Պոլսի դիմացը կը գտնուի : Ինչեալ վարժարանը արդէն 400 աշակերտ ունի և տարակից չկայ թէ հետգհեա ևս առաւել պիտի զարգանայ . . .

— Մի և նոյն օրացոյցը հետեւեալ կերպիւ կը գրէ Լեւոնտիս այժմեան կառավարութեան վրայօք .

«Լեւոնտիս նոր կառավարելի Բրաքօ փաշային վարչութիւնը նպատաւանաբար պաշտպանութիւններու սկսաւ : Ի սկզբան վաղեմեայ թէ իւր նախորդին՝ Տափու Փաշային անակնկալ հրաժեշտ կրնայ պատճառաւ մի ըլլալ խոսովութեանց և յովանայն սակայն բան մի չպատահեցաւ : Վասնզի Վարժի կիւրին բարձր դասը չվարանցաւ իւր գործալուծութիւնը մատուցանելու նորընտր Վառապարչին . ուրուն առաջին տնօրէնութիւնները՝ որոնք չափաւորութեան և հաստատամտութեան խոհմ որդի եղած էին . խիստ բարի ազգասիրութիւն ըրին : Աստի կը կարծուի թէ՛ խոսովութիւն մի հանելու նպատակաւ ըլլալու որ և է փորձ մի անսարքերութեամբ պիտի ընդունուի 'ի ժողովրդոց : Այսու ամենայնիւ Բարձրագոյն Դուռը իւր սովորական խոսմանքը կը հսկէ փառասէր խորամանկութեանց վերայ՝ որ կրնան անդի ունենալ : Ստոյգ է որ այս խորամանկ և խոտվայոյզ գործքեր ուրիշ բան մի պիտի չկրնան ընել բայց միայն վատնողի մէջ ձգել օգտակար արդիւնքը կարգադրութեան մի , որ վաւերացեալ է 'ի մեծ տէրութեանց » :

— Արհատաւոր թէ , երբեմն Լեւոնտիս աղքատմբաց զլուս եղող Լուսուֆ Քէրամի կոչուած խոսովալու Տոհաւոր անձը զազգիական անցագրով մի Լեւոնտիս հասեր է Վարժիկայէն դառնալ :

— Ս. Պոլսոյ Կէօրդուս կոչուած Յուսէֆ լրագրոյն մէջ հետեւեալ կը կարդամք .

«Լեւոնտիս շարժու , կաթուղիկ Հայոց Պատրիարք

ընթերցողոյ՝ Ասիոյ և Եւրոպոյ Տաճկաստանի մէջ գտնուած միւր ազգակիցներուն դժբաղդ և ողորմելի վիճակին վրայ , կամ աւելի աղէկ ըսենք , նոյնը կրկնեցինք կամ յիշեցինք ինչ որ զիտիւր արդէն , ինչպէս նաև մեր եկեղեցականաց տնտեսականութիւնը , և մեր վանքերուն անգործունէութիւնը իրենց ներկայացուցինք . և որովհետեւ այս խնդիրները ազգային կենսական խնդիրներ են և որոնց համար անտարբեր չենք կրնար լինել , ուրեմն խորհիւր հիմա թէ արդեօք չկա՞ն անանկ միջոցներ , որով կարենանք այս թշուառ կացութեան դարման մը գտնել :

Ազգային Սահմանադրութեան առաջին գլխոյն Եդ յօդուածին մէջ հետեւեալ կը կարդամք .

«33. Ռուսական խորհուրդը 10 Ռուսական անգամներէ կը բարձրանայ » :

«34. Ռուսական խորհուրդին պաշտօնն է՝ ազգային դատարարական ընդհանուր տեսչութիւնը : Իր պարտաւորութիւնն են՝ ազգային վարժարանաց բարեկարգութեան հսկել , ազգային դատարարական ընդհանուր հիմնադիր մը և զարդակական կանոններ հաստատել , և անոնց համեմատ ազգային վարժարանաց մէջ միջոցներ ընթացք մը որդէլ թէ՛ ուսման և թէ՛ ուսուցման . սկզբնական դիտելաց ուսումը ծառայել , աղջկանց դատարարական յատուկ կերպով հոգ տանել , սոյն նպատակով հաստատուել ընկերութեանց խրախոյս տալ և ձեռնառ ըլլալ , ազգային դատարարական կապութիւնը լուսնալուս և ազգային անգործելու խնամ տանել , ազգային մէջ բանիւրուն դատարաններ հասցնել և զարգացնել ընդհանուր դատադրար պատրաստելու փոյթ ունենալ » :

35. Ռուսական խորհուրդը պիտի է իր կողմէն ամենայն ջանք 'ի գործ դնել որ 'ի թէ՛ Պոլսի և թէ՛ Գաւառներու մէջ ամեն ինչ սկզբնական դատարարական զարգացման ունենան , նոյնպէս Պոլսի և առաջնորդանիստ

Հասուն դեռապայծառին փոխանորդը խնդրեց ներկայանալ մեր տիեզերական սրբազան պատրիարքին : Անոր խնդիրը ընդունուելով , յիշեալ փոխանորդը շաբաթ օրը ներկայացաւ Պոլսի Պրաքսութեան և յանձնեց անոր Պատիւն մէկ կըքեալ նամակը՝ ուղղեալ յանուն Խրումէնիքոս պատրիարքին . որ ընդունելով զայն՝ հարցոյց դրաբերին թէ , միթէ այս նամակին պարունակութիւնը՝ Պատիւն տիեզերական ժողովոյն հրաւերին կը վերաբերի՝ զոր լրագրիւնները հրատարակած են : Հասուն դեռապայծառին փոխանորդը ստորադասական պատասխան տալով , սրբազան Պատրիարքը՝ առանց նամակը բանալու , վերագարձոյց նմա ըսելով՝ թէ չկրնար ընդունել այնպիսի ողբով գրուած նամակ մի » :

ԱՅՈՒՆՅԻՆ

Հաւատալի աղբիւրներէ առ մեզ հասած լուրերը կը հաստատեն թէ Արեւելեան հրետակը՝ որուն գումարը , տոկոսով հանգեւած , մէկ միլիոն դուրուէն աւելի պիտի ըլլայ այժմ , մեր վեհա . սրբազանաբար Վաթիկանի ազգասիրական գործունեայ խնամքը կենդանանալու վերայ է : Զայտին է թէ յիշեալ գումարը Բեքիւրիւրի դրամանոց կը գտնուի . և երախտագէտ յիշատակաց արժանի մեծաշուք Ատալա , զրին կամացը համեմատ՝ մշտնջենաւորապէս դրամանոց պիտի մնայ , ու նոյն գումարին տոկոսաց կէսը Իզմիրի ազգային դպրատանց և հիւանդանոցին պիտի յայտնուի համար ծախք պիտի ըլլայ և մնացեալ կէսը Մանիսայի Հայոց դպրատանց և հիւանդանոցին պիտի շնորհուի :

— Արեւմտե թէ Հալիպի Երափօղիսիոն Մարիթիմ Լեւոնտիսի խոսմանը կոչուած Լուսուստահայիսին մէջ , մեծաւոյզ մասիւ Զակար Զ. Տէֆէեան՝ որ Փարիզի մէջ հաստատուել Զ. Բուրնայի Հայ պատուաւոր վաճառական է , պատուոյ մեծ վկայական (կրան տիֆ) լոմոնէօր ընդունել է . որ ոսկի միտալէն աւելի յարդի է : Զայտին է մեր ընթերցողաց , թէ մասիւ Տէֆէեանը ոսկի միտալ արդէն ստացած է անցեալ տարուան Փարիզի տիեզերական Արուստահայիսին մէջ :

— Ըմոյս 5ին Լատին երեք եպիսկոպոսներ Ա. Պոլսոյ Հայոց պատրիարքարանը երթալով՝ սրբազան Պատիւն կողմանէ նամակ մի մատուցել են ամենապատիւ սրբազան Պատրիարքին . որ՝ նոյն նամակաւ , կը հրաւիրուի ներկայ գտնուել Եկեղեցական ընդհա-

քաղարները մէկ մէկ ազգային ուսումնարան ունենան դատական ուսմանց համար կայն , և այլն :

Իւրեմն ըստ Սահմանադրութեան ազգային դատարարական ընդհանուր տեսչութիւնը 10 ուսումնական անձեր կ'ախալ պիտի լինի : Անոնք վարժարանաց բարեկարգութեան վրայ պիտի հսկեն , զարդակական կանոնադիր պիտի հաստատեն , աղջկանց դատարարական ընդհանուր հոգ պիտի տանին . ազգին մէջ բանիւրուն դատարաններ պիտի հասցնեն , և ամեն ջան 'ի գործ պիտի դնեն թէ՛ Պոլսոյ և թէ՛ Գաւառներու մէջ սկզբնական դատարարական ընդհանուր հաստատել :

Բայց այս ամենը Ռուսական խորհուրդը ինչ միջոցով , ինչով պիտի ընէ , չլիշտակուիլ ամենին . միայն թէ կըսէ . «Ռուսական խորհուրդը պիտի է հոգ տանի եւ ամեն ջան 'ի գործ դնել , ինչ կրնանք ի մանալ «ամեն ջան 'ի գործ դնել» ըսելով , ինչ ընէ , ինչպէս ընէ , ինչ միջոց բանեցնէ : Բանիւրուն դատարաններ հասցնել» կըսէ , ինչ միջոցով , միթէ ուսուցչական դպրատուն մը ունինք . դպրոցներ եւ վարժարաններ հաստատել , և այլն . միթէ ազգային ընդհանուր վարժութիւնը մասնաւոր դուստր մը Ռուսական դրամական և պիտոյից համապատասխանելու համար :

Ուրեմն Ռուսական խորհուրդին պաշտօնը որչափ որ ծանր այնչափ ալ ազգին կողմանէ անոր մասնաւոր միջոց մը տրուած չէ՝ իւր նպատակին համեմու :

Ազգային դատարարական վրայ հսկելը՝ ազգին ապանին երջանկութեան , բարօրութեան և յառաջագիտութեան վրայ հսկել , ըսել է , հետեւաբար ասանկ կենսական խնդիր մը ազգին անմիջական ուղղութեան և հոգիւթեան առարկան պէտք է լինի :

Եւրոպայի մէջ , ինչպէս յայտնի է , հասարակաց կըրթութեան ծախքը տեղութեան կողմանէ կը արուի : Մեծ տրախտեմամբ կարգացինք վերջին օրերու թէ «Օսման»

Հուր ժողովոյն՝ որ զաւտարի Հոռոմի մէջ տիրի զու-
մարուի: Մեր Ս. Պատրիարքը նոյն նամակը ըն-
դունելով պիտի տեսնէ, ի՞նչո՞ւն, նամակաբերաց՝ թէ
մինչև որ չհաղորդէ զայն իւր հոգեւոր գլխոյն՝ ի՞նչ
միտքն ունի: Եւ որովհետեւ Վաթնիկոսին, չե-
կընար նոյն նամակն պատասխանել տալ իրենց:

— Կոստանդնուպոլսէն կը գրեն մեզ:

«Բարձրագոյն հրամանաւ, Խորասանճեան մեծ-
արդոյ Ռոմմաս էֆէնտին առեւտրական գործոց ա-
ռաջին տեսանին անգամ կարգեցաւ:

«Զիշեալ տեսանին անգամն էն մեծարդոյ Վա-
թնի Սիմոն էֆէնտին իսթինաֆի տեսանին անգամ
անուանեցաւ:

«Իմնեան մեծարդոյ Յովհաննէս էֆէնտին առե-
ւտրական գործոց երրորդ տեսանին անգամ կարգեցաւ:

— Ազմամարայ գերա, տէր Խաչատուր Ս. կա-
թողիկոսը, որուն ընտրութիւնը և օծումը օրինա-
նորապէս եղած չեն ըսողներ կան, Կ. Պօլսոյ ազ-
գային պատրիարքարանէն կանչուած ըլլալով, ամ-
սոյս 11ին հասեր է ի յիշեալ մայրաքաղաքն:

— Մասիսի օրաթերթին 24-է թուոյն մէջ կարգաւք:

«Կ'ըսուի թէ Կարնոյ գերա, Յարութիւն արքե-
պիսկոպոսին իր վիճակը դառնալուն Բարձրագոյն
Վաթնիկոսին հաւանութիւն չէ տրուեր:

«Կամապէս կ'ըսուի թէ, Բարձրագոյն Վաթնիկ չէ
հաճեր պերա. Զաւալեան Սարգիս արքեպիսկոպոսն
իրեն կաթողիկոսական գործակատար ընդունելու:

— Ամանպատիւ տէր Պօլսոյ Ս. պատրիարք հայ-
րը ամսոյս 5ին Բարձրագոյն Վաթնիկ զայցեր և պա-
տիւ ունեցեր է բարձրա. Սեփ Եպարդոսին հետ
տեսութիւն ընելու. բայց ինչպատճառի համար ըլ-
լալը չէ յայտնուեր:

— Ըրջալուսոյ նախընթաց թուոյն մէջ մանրա-
մանաբար նկարագրեցինք եկեղեցական փառաւոր
հանգիստը և զհաբանական ժամերգութիւնները՝ որ
Աղեքսանդրոյ Հայոց եկեղեցւոյն մէջ տեղի ունե-
ցան, բարձրա. Փոխարքային անձին դէմ եղած ոճ-
բազումութեան փորձը չյաջողուին համար:

Մասիսի Աղեքսանդրոյ թղթակիցը՝ նոյն ազգա-
յին հոգեւոր հանգիստը ամեն պարագաներով պատմե-
լէ ետեւ, այսպէս կը վերջացնէ իւր յօդուածը,
զոր Մասիսի օրաթերթին 343 թուոյն մէջ ազգա-
սիրական ուրախութեամբ կարգացինք:

«Ես գործին մէջ մեր ազգն ուրիշամեն ազգերէ
առաջ գտնուելով և կերպով մը այլոց օրինակ ըլլա-

լով, հարկ չէ ըսել թէ բարձրա. Խըտիվին կառա-
վարութեան առջև ազգիս համարումն աւելնալու
նոր առիթ մ'եղաւ մեծապատիւ (Յակոբեան) խաչ-
աւոր ազգի ջանքը. որ ինչպէս ամեն ժամանակ
նոյնպէս և այս պարագայիս մէջ ազգիս պատիւը
բարձրացնելու պատճառ ըլլալով, ամենուն շնոր-
հակալութիւնը գրուեցաւ:

— Երուսաղէմայ սրբոց Յակովբեանց վանքը տը-
պուած Սիոն պատուական ամսագրոյն սեպտեմբերի
տետրակին մէջ հետեւալը կը կարդաւք:

«Ամոյս մէջ միաբանական ուխտիս տրժանա. ան-
դամներէն երկուքը՝ Երեմիա վարդապետն Խաչ-
աւորիցի և Բաղնարաս վարդապետն Վանճակեցի,
մեկնեցան սուրբ Եթովպոս: Եւ աջինն ուղեորեցաւ ի
Պօլս և անտի պիտի անցնի ի Ռուսաստան, Եթով-
պոս ինչինչ կալուածներուն վերահասութիւն գոր-
ծելու և բարեպաշտ ազգայիններէն կամաւոր նուէր-
ներ ընդունելու ի բարեօրոյթիւն վեճակի ուխտիս:
Իսկ երկրորդն ուղեորեցաւ ի Վանաստիս, տեղւոյն
Հայազգի ժողովուրդը հովուելու և Թոմասապատիւն
կալուածոց և շինուածոց վերահասութիւն գործելու»:

ԿԱՐԵՒՈՐ ԱՁԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Յարգոյ պարոն կարապետ Ղուկասեան կըմանո-
ցանք Պիրմաստանի Ռանգուն քաղաքն ու ի Հընդ-
կաստան, քի զժբաղ պարոն Մանուկ Պօղոսեան
Սկնցի՝ բնակիչ Խաթրեղի, Ռանգուն երթալով եւ
այնտեղ ժամանակ մի մնալի ետեւ, վախճանէր է
կտակակատար բողոքով գնքը՝ այսինքն գայարոն Կա-
րապետ Ղուկասեան:

Հանգուցելոյն ինքքը՝ իւր քաղման ծախքը վճար-
ուելէ ետեւ, 356 ռուբլի կըմանի. որոնք 3560 դու-
րոյի ջափ կընեն: Ուստի յարգոյ կտակակատարը
իմաց կուտայ ճրտապարակու քի, վախճանելոյն ա-
մուսինը՝ եւ երբ կեցողանի չէ, անոր որդիք օրինա-
նոր ստացական մտերմակ մի յուղարկելով առ ինքն
ի Ռանգուն, կամ ի Կալիպարա առ Հայ վաճառա-
կան ոմն, պիտի ընդունին գլխեալ 356 ռուբլիքը
ամբողջապէս:

ՆՈՐԱՆՈՒՄ ՄԵՏԵԼՆԵՐ ԺԻՒՂԱՆՍ

Այս պատուական վիպասանութիւնը, որ Լըսաժ
Գաղղիացի համբաւաւոր մատենագիրն ընտելեալոյն

գործն է, Գաղղիերէն լեզուէ Հայերէն մարտի ալիւս-
հաբարի քարգմանուած է հանդերձ կարեւոր ծանոթու-
թեամբք, աշխատասիրութեամբ յարգոյ պարոն Ս. Կ.
Չալքիսեանի եւ տնօրէնութեամբ յարգոյ պարոն Յ. Մ.
Գալիքիսեանի:

Ուրաժայ 768 երեսէ բաղկացեալ, եւ Կոստանդնու-
պոլսի Արամեան գործարանը մարտի տպագրութեամբ
ի յոյս ընծայեալ գիրք մըն է. որուն մէջ ընթերցողը
գուարճալոյն հետ միացեալ խիստ օգտակար ու բա-
րոյական վիպասանութիւն մի պիտի գտնէ. վիպասա-
նութիւն՝ որ ընաշխարհիկ հանճարով մի մարդկային
կեանքը իւր բնական մեթոտութեամբ կը նկարագրէ, ե-
րիտասարդութեան անփորձութիւնը եւ անորմէ ծագած
աղիւտները կենդանի օրինակներով յառաջ կըբերէ եւ
պատուական խրատներ կու տայ:

Այս օգտակար մատենան Կոստանդնուպոլսոյ գրա-
վաճառաց քով կըծախուի ի զին 3 արծաթ Մեփիսիէի:

ՂԱՐՈՒԲՆԸ ԵՎ ԵՍԵՆՏԻ

Թուղթ Ս. Բարսեղ քաղաքի Հայոց եւ

քարոզութիւնը սրբոյն Թաղիի առաքելոյ:

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՄԱՌՈՑ ԱՂՈՒԱՆՅՑ ԵՐԿՐԻ

Յօրինեալ ի Տ. Եսայի Աղեւանից կաթողիկոսէ

Հասան Զաւալեանց:

Այս երկու փոքրիկ պատմութիւնները մարտի տը-
պագրութեամբ ի յոյս ընծայուած են լեռնասղմ ի
տպարանի առաքելական արտոյն Ս. Յակոբեանց:

Յիշեալ արժանապատիւ Ուխտին աշխատասիրու-
թեամբը յօրինուած և մաքուր ու գեղեցիկ տպա-
գրութեամբ արդէն հրատարակուած է նաեւ:

ՕՐԵՑՈՅՑ 1869 ԸՄԻՆ

Որուն մէջ տարւոյն եղանակներուն վերայ և ուրիշ
զանազան գեղեցիկ ոտանաւորներ կը տեսնուին,
շարադրեալ յաշակերտաց Ժառանգաւորաց դպրոցին
սրբոյ Աթոռոյն. նմանապէս Ս. քաղաքին մէջ կա-
տարուած եկեղեցական հանգիսից օրերը, Օսման-
եան կայսերութեան ու Եւրոպոյի տէրութեանց քա-
ղաքական տոնախմբութեանց օրերը նշանակուած են.
այլև մինչև ցայսօր սրբոց Յակովբեանց վանքը տպա-
գրեալ մատենից ցանկը դուրս չէ:

Ես գեղեցիկ ու պիտանի օրացոյցը կըվաճառի
ի զին վաթսուն փարայի հատը. և շատ առնօղնե-
րուն զեղծ մի ևս կ'ըլլայ հարիւրին 10էն մինչև 15:

ՅՈՑ

Ես կառավարութիւնը՝ քրիստոնեայ և իսրայէլացի ժո-
ղովրդոց մէջ ուսմունք զարգացնելու մարդասիրական
նպատակաւ, կըխորհի անոնց ազգային վարժարանաց
տարեկան տրամաւոր եկամուտ մի կարգէլ տառնց
վնաս մի հասցունելու իսրայէլացի ազգայնութեան
այժմեան սղաւաթութեանը ի մասին դատաստարակութեան
մանկանց» (Արշալոյս Սրբաւանդ, թիւ 827):

Եթէ այս խորհուրդը իրապէս ի գործ դրուի, անկախ
նոր տպացոյց մի պիտի ըլլայ Եւրոպոյի առջև օսմանեան
կառավարութեան ազատամիտ սկզբանց և բարեկեր դի-
տաւորութեանց, և իւր հպատակաց շնորհակալութեանն
և երախտագիտութեանը նոր իրաւունքներ պիտի ստա-
նայ: Թողունք որ կայսերական կառավարութիւնը այս
օգտուէտ և միանգամայն ամենազարկաւոր խորհուրդը
ի գործ դնէ, դանք հիմա նորէն մեր խնդրոյն և ներ-
կային վրայ խորհինք:

Գաղղիոյ հասարակաց կրթութեան համար որոշեալ
գումարն է ներկայ տարւոյս համար ֆրանք 21,950,821,
գրեթէ 40,000,000 ժողովրդի համար (1):

Սակայն այս գումարը չհամապատասխանելով ժող-
վրդեան կրթութեան ծախսուց և պիտոյից, վերջին ժա-

(1) Յիշենք հոս մեր ընթերցողաց ուշադրութեանը
համար, որ Ամերիկայի միայն Նիւ Եորք Նահանգին
մէջ հասարակաց կրթութեան ծախսաց համար որոշեալ
գումարն էր 1866 տարուան մէջ 6,982,935 ֆրանք,
կամ 33,000,000 ֆրանք: Յաւելունք միեւնոյն ժամա-
նակ որ Նիւ Եորք Նահանգ ին բոլոր բնակչաց բիւն է
միայն 6,000,000: Այս գումարը եւ Նիւ Եորք Նա-
հանգին բնակչ. ց բիւն, Գաղղիոյ ժողովրդեան բիւնը
եւ անոր հասարակաց կրթութեան ծախսուց համար
որոշեալ գումարին հետ բաղադրելով՝ ընթերցողը
կրնայ դատել եւ իմանալ քի ինչո՞ւ համար հոգակ-
ուած է միշտ քի Ամերիկայի Միացեալ Նահանգաց
մէջ ուսումն եւ կրթութիւնը վերջին ժայր հասած են:

մանկներս կոմս տը Մատր յայտարարութիւն մի հրա-
տարակեց, որով կառաւարկէ ընկերութիւններ հաստա-
տել և անոնց միջոցաւ դպրատուններուն վրայ հակել.
հասարակութեան մէջ ուսմունք և կրթութիւն ծախելու:
(Liberte, 6 Յունուար 1868.)

Ուրեմն քանի որ հասարակաց կրթութեան համար
կայսերական կառավարութեան կողմանէ մեղի միլիոն-
ներ չտրուի, դո՞ւք հիմա կ'ըսէք, և քանի որ ազգային
կենդրոնական վարչաւթիւնը իւր ձեռքը նիւթական
միջոց չունի ազգային ընդհանուր դատարարակութեան
ուղղակի օգնելու, հետեւեալ որիչ միջոց մի չենք
տեսներ մեր նպատակին հասնելու, եթէ ոչ՝

Առաջին. ինչպէս որդէն ազգային լրագիրները քանի
քանի անգամ առաջարկեցին, կայսերական կառավա-
րութեան տակ զտնուող Հայ հասարակութիւնէն մարդ
զլուրի փորձիկ տուրք մի առնել, և ասիէ գոյացած գու-
մարով ազգային ընդհանուր դատարարակութեան պէտ-
քերը հոգալ (2):

Երկրորդ. եթէ այս տրոց խնդրը անկարելի ըլլայ
ի գործ դնել, ազգային ընդհանուր վարչութեան ձե-
ռք, թէպէտ և ըստ մեր տեսութեան անկախ ամենէն
օրինաւոր, ամենէն բնական և ամենէն պարզ եղանակն
է, այն տառն կըհարկադրենք տը Մատր կոմսին օր-
նակին հետեւի և մեր ազգայնոց առաջարկել:

1. Ազգին լրագրի օգուտը փնտռող խոհեմ, քաղա-
քակրթ և կրնաց պատկեր մը և իյն միջոցաւ հաս-

(2) Բայց ոչ քի նոյն գայացած գումարով Կ. Պօլսոյ
Փրիկի հիւանդանոցին ծախքերը հոգալ. այս կետը
ալիկ մը պարզեմք, ըստարեւմտային հիւանդանոցը
Կ. Պօլսոյ Հայոց կրթութեան, եւ ոչ ընդհանուր ազ-
գին, հետեւեալ Կ. Պօլսոյ Հայր միայն անոր ծախքը
հոգայոս պարտաւոր են: Մենք նաեւ Զմիւռնացիքս
հիւանդանոց մը ունինք, բայց անոր ծախքը երբեք
ընդհանուր ազգէն պահանջած չունինք . . . :

նկու համար ուխտեալ անձերէ բաղկացեալ ընկերու-
թիւն մը հաստատել, ու որուն ոչ միայն Կ. Պօլսէն
հապա ամեն հայաբնակ քաղաքներէ անգամ առնուլ, և
որուն ոչ միայն Կ. Պօլսոյ Հայերը միայն հապա Փոքր
Ասիոյ և Եւրոպոյի Տաճկաստանի, Հայաստանի և Ռու-
սաստանի, Պարսկաստանի, Հնդկաստանի, Արեւելեան
կղզիներուն և ուրիշ ամեն հայաբնակ քաղաքներու բոլոր
Հայերը նպատամատոյց ըլլան ո՞ր և իյն կերպով:

2. Ընկերութեան կեդրոնը ըլլայ Կ. Պօլս, ուր կը
գտնուի հայկական գլխաւոր տարրը, կամ ուրիշ երեւելի
հայաբնակ քաղաք մը:

3. Ընկերութեան նպատակը ըլլայ միմիայն ազգային
ընդհանուր դատարարակութեան վրայ հզօր կերպով
հակել. դպրատունները բարեկարգել, և հասարակու-
թեան մէջ ընդհանրապէս ուսում, կրթութիւն ծախելու:

4. Կենդրոնական համալսարան մի հաստատել բարձր
գիտութեանց համար, և հոն պատրաստել վարդապետ-
ներ, քահանաներ, տնտեսագէտներ, և այլն:

5. Ուսուցչական կամ մանկավարժութեան դպրա-
տուն մի հաստատել, և գերմանական դրութեան համե-
մատ՝ ազգային վարժարանաց համար ընտիր դասատու-
ներ, վարժապետներ պատրաստել:

6. Ամեն հայաբնակ քաղաքներու հետ յարաբերու-
թիւն հաստատել, և ուր որ տեղական ազգայնոց վի-
ճակը չնկեր դպրատուն մը ունենալ և վարժապետի մը
տարեկան վարձքը հոգալ, անոնց ձեռնառու ըլլալ, դըպ-
րատուն կանգնել և վարժապետի տարեկան ծախքը
վճարել:

7. Հոն ո՞ր տեղական ազգայնոց կարող չեն դպրա-
տան մը բոլոր ծախքը հոգալ, անոնց նմանապէս օղնել,
և դպրատան վրայ հակել:

(Մնացորդը յաջորդ քաղով:)

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱՆՈՒՍՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ